

БІЛЯ КЛАСНОЇ ДОШКИ

Яніна КАМБАЛОВА. НАВЧАЄМОСЯ У ГРІ
(нетрадиційні види уроків узагальнювального повторення з історії середніх віків на прикладі теми «Народження середньовічного світу, особливості його розвитку»)

Ігор КОЛЯДА, Микола ВИГОВСЬКИЙ, Ніна ЗАГРЕБЕЛЬНА. МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ З ВИКОРИСТАННЯМ ІНТЕРАКТИВНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ПРИ ВИВЧЕННІ ТЕМИ: «КІЇВСЬКА РУСЬ ЗА ПЕРШИХ КНЯЗІВ»
(Історія України, 7 клас)

Яніна КАМБАЛОВА,
викладач кафедри методики викладання історії
та суспільно-політичних дисциплін НПУ імені М.П. Драгоманова

НАВЧАЄМОСЯ У ГРІ

(нетрадиційні види уроків узагальнювального повторення з історії середніх віків на прикладі теми «Народження середньовічного світу, особливості його розвитку»)

Тема уроку: Народження середньовічного світу, особливості його розвитку.

Цільові завдання:

1. Сформувати в уяві учнів цілісну картину розвитку Західної Європи в епоху Ранняго Середньовіччя.
2. Встановити причинно-наслідкові зв'язки між подіями падіння Західної Римської імперії та виникнення варварських королівств.
3. Закріпити уявлення учнів про ранніх середньовічних правителів на прикладі діяльності Карла Великого.
4. Коротко охарактеризувати особливості державотворчих процесів та процесу розвитку судочинства і створення писаних збірників законів у середньовічній Європі.
5. Порівняти умови життя та суспільне становище різних верств населення середньовічних європейських країн.
6. Повторити вивчені поняття та терміни теми.

Очікувані результати.

Після уроку учні зможуть:

1. Описувати історичний шлях Західної Європи раннього середньовічного періоду.
2. Називати причини падіння Західної Римської імперії та утворення на її території варварських королівств.
3. Давати характеристику правління Карла Великого.
4. Пояснювати особливості процесів формування держави та правової системи у середньовічну епоху.
5. Називати основні верстви середньовічного суспільства та характеризувати їх становище.
6. Доцільно застосовувати та пояснювати поняття та терміни теми.

Тип уроку: урок узагальнювального повторення.

Вид уроку: урок — круглий стіл.

Хід уроку

I. Підготовчий етап.

На етапі підготовки вчитель:

- пояснює учням правила проведення імпровізованого круглого столу;
- розподіляє ролі;
- надає допомогу у підготовці виступів та обладнання гри (карток учасників, оголошення тощо);
- проводить з учасниками гри репетиції.

Ролі:

1. Житель Римської імперії.
2. Карл Великий — імператор франків.
3. Правознавець (2 особи).
4. Католицький священик.
5. Рицар.
6. Городянин (2 особи).
7. Ремісник.
8. Купець.
9. Селянин.

Регламент виступу — 3—4 хвилини. Після кожного виступу вчитель ставить запитання до класу (технологія «Мікрофон»).

II. Проведення «Круглого столу».

1. Вступне слово вчителя або ведучого круглого столу.

— Як відомо, немає нічого вічного в цьому світі. Настав час, коли могутня Римська імперія, володар величезної території підкорених земель, сама впала під натиском зовнішньої загрози — нашествия варварських племен. Антична цивілізація поступається місцем варварському світу, формується новий тип суспільних відносин, що ґрунтується на феодалній власності на землю та системі васалітету, починається процес становлення нових європейських держав, які нині стали провідними країнами світу, — Великобританії, Німеччини,

Франції, Італії тощо. V — IX ст. дуже вдало названо періодом народження середньовічної Європи. Саме цій епосі і присвячується наша зустріч.

2. Виступи «учасників» круглого столу. Житель Римської імперії.

— Неможливо передати словами увесь той жах і ганьбу, якого зазнала колишня наймогутніша імперія стародавнього світу. Варварські орди, як та вода під час потопу, заповнили країну. Прекрасні римські міста зруйновано, Вічне місто пограбоване варварами, вони будують свої житла з мармурових уламків палаців та загортають своїх немовлят у римські тоги. Повсюди занепад і безлад... На території колишньої імперії засновано варварські королівства, правителі яких нахабно величають себе Августами, а самі навіть неписьменні. О, горе тим, хто дожив до цих жахливих днів!

Запитання вчителя:

— Якими були причини та наслідки падіння Західно-Римської імперії?

Карл Великий.

— Зовсім не потрібно так драматизувати події. Я — сам потомок тих «бездушних варварів», яких так боялися римляни. Я — син колишнього королівського майордома Піпіна Короткого, який став засновником франкської династії Каролінгів. Хоча у дитинстві мене часто прозивали Керлом — селянком та мужланом, я зумів стати першим імператором Франкської держави. Завдяки моїм зусиллям вона перетворилася на наймогутнішу західноєвропейську країну того часу та проіснувала, на відміну від інших варварських королівств, майже 400 років. Я приєднав до своєї держави безліч земель, підкорив десятки народів, провівши більшу частину свого життя, так би мовити, «в сідлі». Я навертав завойовані народи до істинної християнської віри. Я дбав про зміцнення держави та розвиток культури, заснував при дворі Академію та й сам вивчив кілька мов. Недарма час мого правління потомки називатимуть «каролінзьким відродженням». На жаль, мою імперію було розподілено нащадками на окремі частини, а що сталося далі, вам добре відомо...

Запитання вчителя:

— То що ж сталося з колишньою імперією Карла Великого?

I правознавець.

— Фах правознавців (або юристів) був досить поширеним в середньовічну епоху. Адже історія середніх віків — це новий етап розвитку держави і права. Саме в цю епоху у Європі відбувається процес переходу від звичаєвого права до створення перших «варварських правд», королівського законодавства (капітуляріїв у франків тощо), збірників феодального права. Розвивається і судова система. Правосуддя в епоху середньовіччя було становим: кожна верства суспільства мала окремий суд: міщани — міський трибунал,

духовенство — церковний суд, селяни — суд сеньйора. Головою судової влади вважався король. В епоху Раннього Середньовіччя існували дуже своєрідні методи встановлення вини підсудного: «Божий суд» та ордалії. Лише у XIII ст. їх змінить суд присяжних, що дійшов до наших днів.

II правознавець.

— Процес становлення середньовічних держав був непростим. Вони пройшли довгий шлях від появи перших варварських королівств до утворення великих централізованих держав зі станом-представницьким монархічним устроєм. Однією з головних перешкод на шляху зміцнення держави була феодальна роздробленість, яку чітко виражає формула: «король — перший серед рівних». Посилення королівської влади відбувається лише з XII ст., а у XIII — XV ст. починається формування органів станового представництва, до яких входили представники трьох суспільних верств. Важливим моментом становлення системи державної влади було створення двох відомих документів, що обмежували королівську владу: «Великої хартії вольностей» і «Золотої булли».

Запитання вчителя:

— Пригадайте відомі вам назви збірників середньовічних законів та органів станового представництва західноєвропейських країн.

Католицький священик.

— Я — представник духовенства. У середньовічну епоху наш стан отримав назву «ті, що моляться». Головним моїм завданням є здійснення богослужіння — відправлення меси та церковних таїнств. Наш стан поділявся на біле (єпископи і священики) та чорне (монахи і ченці) духовенство. Церква мала чітку ієрархію. На вершині церковної піраміди знаходиться Папа Римський, другий ступінь посідають архієпископи, за ними — єпископи, сходяючись нижче — абати, а ще нижче — священики (парохи).

Посвячує у священики єпископ. Зазвичай священики живуть серед мирян. Монахи живуть усамітно, або у монастирях, які виникають на початку Середньовіччя. Перед постригом майбутні монахи проходять випробовування фізичною працею і послухом. Монастирі швидко розбагатіли, використовуючи прогресивні способи ведення господарства та збираючи пожертви від побожних людей, і врешті перетворилися на феодальні сеньйорії. Великий вклад зробили монастирі у розвиток середньовічної науки і культури. Саме при монастирях у VI—VII ст. виникають скрипторії та бібліотеки.

Запитання вчителя:

— Яку роль відігравала католицька церква в житті середньовічного європейського суспільства?

Рицар.

— Я воїн-кіннотник, або рицар. Спочатку цей термін означав просто воїна, який ніс васальну (переважно кінну) службу своєму сеньйору. Зго-

дом поняття набуває ширшого значення — стає синонімом знатності і благородства. Рицар повинен був боротися за християнську віру, беручи участь у хрестових походах, оберігати слабких, бути вірним сеньйору та дотримуватись свого слова, присвячувати свої подвиги Прекрасній дамі. Рицарі відносилися до стану «тих, що воюють». Моя стихія — це війна, але коли її немає (наприклад, під час релігійних свят та в певні дні тижня як встановлено «Божим миром»), рицарі виявляють свою силу і відвагу у військових вправах, турнірах та на полюванні. Озброєння рицарів складають довгий меч з хрестоподібною ручкою, спис та щит, який прикрашено гербом.

Запитання вчителя:

— Що таке «куртуазність»?

I городянин.

— Я — городянин, іншими словами — бюргер, пополан чи буржуа. У містах проживають феодали зі своїми васалами та слугами, духовенство, ремісники, торгівці, корчмарі, перукарі, власники заїжджих дворів, купці, лікарі, юристи, викладачі університетів та студенти, чорнороби та жебраки. Місто має свою суспільну ієрархію. Верхівку, куди входять заможні городяни, називають патриціатом. Найнижчий щабель міського життя посідають плебеї. Сходинку між плебеями та патриціями займають бюргери — середній прошарок городян. Спочатку бюргерами називали всіх жителів міста, та згодом це поняття застосовують лише стосовно заможних міщан.

II городянин.

— У X—XIII ст. проходить боротьба міст за звільнення від різних форм феодальної залежності і здобуття міського самоуправління. Це явище дістало назву комунальний рух. Його результатом стала поява міст-комун.

Основними заняттями значної частини городян були ремесло та торгівля.

На жаль, умови життя в містах залишалися жахливими. Велике скупчення людей та повне нехтування елементарними санітарними правилами часто ставали причинами страшних епідемій. Наприклад, епідемія чуми забрала життя більшої половини міських жителів західноєвропейських міст.

Запитання вчителя:

— Чому середньовічний городянин вважається «людиною нового типу»?

Ремісник.

— Я представляю сьогодні ремісничу верству, яка об'єднує ковалів, бондарів, чоботарів, теслярів, каменярів та багатьох інших. Ремесло стало економічною основою західноєвропейських середньовічних міст. Ремісники зазвичай об'єднуються у цехи, тому що гуртом легше захищатись від свавілля сеньйорів та, головне, від конкурентів, які прибувають з інших міст. В кожному цеху працю-

ють майстри, виготовляючи свій виріб від початку і до кінця; є також підмайстри та учні, які навчаються від 2 до 12 років. Поділу праці в цехах ще немає. Кожний з нас керується своїм власним цеховим статутом, який регулює наше життя, вводить певні обмеження, що допомагає розподілити долю праці та встановлювати якість товарів. Якості товару приділяється надзвичайна увага, недобросовісних майстрів жорстоко карають, бо вони підривають авторитет цеху.

Запитання вчителя:

— Чи всі ремісники входили до цехів? Як називалися ремісники-одинаки?

Купець.

Протягом XI — XV ст. у Західній Європі значно розвинулася зовнішня та транзитна торгівля, яка зосереджувалася у двох основних районах: Середземномор'ї та Балтиці. Як і ремісники, купці теж створювали свої об'єднання з власним статутом, які називалися гільдіями. Для полегшення грошових розрахунків було винайдено векселі (цінні папери), в містах працювали міняйли, які згодом перетворюються на лихварів. Кредитні та лихварські операції, своєю чергою, привели до появи спеціальних банківських контор — ломбардів. Багато середньовічних торгових нововведень збереглися до сучасності.

Запитання вчителя:

— Якими товарами традиційно торгували провідні європейські та східні країни?

Селянин.

— Нас, селян, вірно називають «тими, що працюють». Ставши особисто чи поземельно залежними внаслідок появи бенефіціїв, а потім феодин, селяни змушені тяжко працювати в господарстві свого господаря, сплачувати йому ренту та різні додаткові платежі. Іноді така залежність була добровільною — селяни змушені були відмовлятися від своїх наділів в обмін на захист феодала. Важливі питання життя селян вирішує община (громада), якою керує староста. Вигнання з громади за якусь провину вважалося страшною карою.

В середньовічну епоху у сільському господарстві відбулися значні зміни: перехід до трипольної системи сівозмін, поява нових культур. Але господарство все ще залишалося натуральним, незважаючи на швидкий розвиток торгівлі в містах.

Запитання вчителя:

— Пригадайте, як називали селян у різних європейських країнах.

III. Підсумок гри.

Вчитель підводить підсумки роботи та виставляє оцінки.

IV. Домашнє завдання.

Підготуватися до уроку тематичного оцінювання.